

Mój pierwszy wózek

Wprowadzili go do sali. Był duży, lśniący od chromu, zupełnie nowy. Miękką tapicerką zachęcała, żeby na nim usiąść, dodatkową wygodę miały stanowić podłokietniki, wysokie oparcie i podnoszone podnóżki. Był wyposażony w duże hamulce, szerokie, bieżnikowane opony oraz pompowane, przednie kółeczka. Usłyszałem: to jest twój wózek. Spędzisz na nim najbliższy czas, więc musisz go polubić i przyzwyczać się do niego. Zza tego lśniącego wehikułu wyglądała rodzina i lekarze. Pacjenci z sąsiednich łóżek z zazdrością patrzyli na to чудо techniki. Sami mieli stare, mocno już zużyte, szpitalne wózki, w których większość części nadawała się na złom. Zachęcony do wypróbowania nowego środka lokomocji, z zapalem przesiadłem się na miękką, welurową tapicerkę. Mój zapal nikogo nie dziwił, przecież ostatnie tygodnie spędziłem w łóżku, nie wychodząc nigdzie, nawet do łazienki. Teraz mogłem być wreszcie samodzielny. Niestety szybko

doszedłem do wniosku, że poruszanie się na tym sprzęcie, nie jest tak proste, jak mogło się wydawać. Kolejne dni mozolnego przemieszczania się nowym wózkiem po szpitalnych korytarzach, skutecznie studiły mój entuzjazm i dumę z mojego ... hm – krzesła na kółkach?

Nadszedł upragniony dzień powrotu do domu. Szczęśliwy, że wreszcie jadę do rodzinnej miejscowości, od rana przygotowywałem się do opuszczenia murów szpitala, w którym spędziłem spory szmat czasu, jak dla mnie - całą wieczność. Rodzina przyjechała koło południa. Po dokonaniu niezbędnych formalności, wyruszyliśmy w drogę. Problemy zaczęły się już na szpitalnym parkingu, gdy okazało się, że wózek nie mieści się w bagażniku, a zapakowany do środka zajmuje całe, tylne siedzenie. No cóż, mój brat musiał wrócić do domu pociągiem. Wysiadanie z auta stanowiło dla mnie nie lada wyzwanie. Musiałem jakoś pokonać odległość między samochodowym fotelem a oddalonym o kilkadziesiąt centymetrów wózkiem, którym nie dało się bliżej podjechać ze względu na rozkładane podnóżki. Gdyby nie pomoc moich rodziców, to pewnie leżałbym gdzieś wciśnięty między próg auta a wózek. Droga z parkingu do bramy kamienicy, w której mieszkam, okazała się z mojego punktu widzenia, a raczej siedzenia, istnym koszmarem, albo lepiej rajdem Paryż – Dakar. Nierówne płytki chodnikowe (i pomyśleć, że wcześniej nie zdawałem sobie z tego sprawy), zalane kałużami, a miejscami jeszcze

Prezentacje

zalegające resztki śniegu, to było coś, czego nie mogły pokonać nawet moje bieżnikowane opony i pompowane, przednie kółeczka. Zlany potem, z wypiekami na policzkach dotarłem wreszcie do bramy. Niestety to nie był jeszcze koniec udręki, ponieważ na mojej drodze stanęła kolejna przeszkoda, a mianowicie osiem schodów. prowadzących na parter. skąd

rozpoczął się szyb windy. Na schodach doznałem kolejnego, traumatycznego przeżycia. Jak się okazało konstrukcja tego cudu techniki, na którym siedziałem, opierała się na budowie krzyżakowej. I gdy moja rodzina, która nie miała żadnego doświadczenia w pomocy osobie poruszającej się na wózku, wciągała mnie, a raczej wносиła po schodach, owo чудо prawie złożyło się ze mną w środku. Kiedy stałem już przed windą, która pamiętała jeszcze wczesne lata powojenne, okazało się, że jest ona zbyt mała, abym mógł się do niej bez trudu zmieścić. Po

kilku przymiarkach i kombinacjach, postanowiliśmy odpiąć podnóżki i dopiero wówczas jakoś udało mi się do niej wcisnąć. Z dyndającymi bezładnie nogami i podnóżkami na kolanach dotarłem w końcu do mojego mieszkania na trzecim piętrze kamienicy. Łzy w oczach mojej matki, mówiły wszystko. Wówczas pierwszy raz zaświtała mi w głowie myśl, że z tym złodem, który ktoś hucznie nazwał wózkiem, będzie więcej kłopotów niż pożytku. Kolejne dni zdawały się to potwierdzać. Gabaryty wózka okazały się za duże, aby przejechać nim przez drzwi do łazienki, czy obrócić się swobodnie na środku mojego, przytulnego pokoju. Tapicerka, która początkowo kusiła swoją miękkością, okazała się zupełnie niepraktyczna, przypadkowo wylana na nią kawa, nie dała się niczym usunąć. Rzecz jasna o samodzielnym wyjściu z domu i pojechaniu do miasta na spotkanie ze znajomymi, nie było mowy. Rodzice wychodzili do pracy z rana, wracali późnym popołudniem, a ja siedziałem przez kilkanaście godzin sam, patrzyłem w szklany ekran, umierałem z nudów i z wolna popadałem w depresję. Przecież moje życie miało wyglądać zupełnie inaczej. Chciałem skończyć szkołę, iść na studia, zrobić prawo jazdy, zwiedzać świat. Miałem tyle marzeń i pragnień, które teraz wydają mi się całkowicie poza moim zasięgiem. Spędzam dni sam w mieszkaniu na trzecim piętrze kamienicy. Siedzę na chromowanym krześle z kółkami i nawet nie mogę zrobić sobie herbaty, bo kuchnia jest za mała, abym mógł do niej wjechać. Myślę, że większość moich obecnych problemów mógłby rozwiązać mniejszy, lepszy wózek, ale jak się dowiedziałem, mogę się o niego starać w NFZ dopiero za pięć lat, a na kupienie go za własne pieniądze, po

prostu mnie nie stać. Zatem, póki co pozostaje mi siedzenie w czterech ścianach, z kocykiem na kolanach i z pilotem do telewizora w ręce.

Taka historia wydarzyła się naprawdę i to zapewne niejedyn raz. Każdego roku dziesiątki osób w Polsce ulega nieszczęśliwym wypadkom, których skutkiem jest uraz rdzenia kręgowego i spędzenie na wózku reszty życia. Historia, przytoczona na wstępie, pokazuje obrazowo, do jakich konsekwencji może doprowadzić źle dobrany wózek inwalidzki. Osoba po URK, która zakończyła już okres hospitalizacji, staje przed trudnym zadaniem, przystosowania się do zupełnie nowej dla siebie sytuacji. Fundamentem szybkiego, skutecznego i owocnego przystosowania jest dobrze dobrany do potrzeb i możliwości danej osoby wózek. Niestety można mnożyć przykłady źle dopasowanego sprzętu i tego konsekwencji, których końcowym efektem może być zamknięcie się w domu, pogorszenie stanu fizycznego i psychicznego, jak również wyłączenie z życia społecznego oraz zawodowego osoby po urazie rdzenia. Warto dodać, że obecnie NFZ refunduje zakup wózka raz na pięć lat, zatem od jego wyboru zależy jakość życia człowieka po URK przez następne lata.

Fundacja Aktywnej Rehabilitacji stworzyła program „Pierwszy Wózek”, aby sytuacje podobne do tej, przytoczonej

na wstępie, nie miały miejsca. Program ten ma na celu jak najszybsze dotarcie do osób po urazie rdzenia kręgowego, odpowiednie dobranie i dopasowanie wózka do indywidualnych potrzeb danej osoby, jak również naukę prawidłowego poruszania się na nim oraz zasad jego eksploatacji i konserwacji.

Na terenie całego kraju działają koordynatorzy FAR i instruktorzy pierwszego kontaktu, którzy współpracują z ośrodkami medycznymi w danym regionie, w celu szybkiego dotarcia do osób po URK. Można przyjąć, że udaje im się dotrzeć w sposób bezpośredni do blisko 90 – 95% wszystkich osób z urazem rdzenia w ciągu roku, przy czym pozostałe 5 – 10% stanowi margines potencjalnego błędu, wynikającego z braku danych porównawczych. Osoby, które zajmują się realizacją programu „Pierwszy Wózek”, mają za zadanie odpowiednie dobranie i dopasowanie wózka do indywidualnych potrzeb danej osoby. W tym celu dokonują analizy jej potrzeb, biorąc pod uwagę możliwości funkcjonalne (wysokość uszkodzenia – paraplegia, tetraplegia i stąd wynikające ograniczenia), tryb życia, wiek, aktywność zawodową oraz społeczną. Dokonują właściwego pomiaru uczestnika programu. Użyczają mu bezpłatnie na okres do jednego roku, bądź do czasu uzyskania przez niego własnego sprzętu, wózek typu aktywnego. Jest to

Prezentacje

bardzo istotne, ponieważ osoba po URK otrzymuje od razu wózek prawidłowo dobrany, co ogranicza do minimum czas bezczynności i uzależnienia od innych ludzi, oraz umożliwia szybki powrót do normalnego, aktywnego życia. Poza tym uczestnik programu ma czas na dokonanie niezbędnych formalności, w celu uzyskania własnego wózka, który jest przemyślanym wyborem, a nie skutkiem pośpiesznej i niefachowej decyzji. Osoby, odpowiedzialne za realizację programu „Pierwszy Wózek”, służą wszelką radą i pomocą w dopełnieniu wyżej wspomnianych formalności. Jednak na tym ich pomoc się nie kończy. Udzielają one informacji, dotyczących zasad użytkowania, eksploatacji i konserwacji wózka. Uczą odbiorców programu poruszania się na wózku, a ich opiekunów zasad asekuracji. Program ten jest adresowany do osób po urazach rdzenia kręgowego (stałe uzależnionych od wózka), będących do trzech lat od wypadku. Warunkiem użyczenia przez FAR wózka uczestnikowi programu jest nie posiadanie przez niego własnego wózka typu aktywnego, a także nie korzystanie z dofinansowania ze środków państwowych (PFRON, Ministerstwo Zdrowia, PCPR), oraz zobowiązanie się przez niego do wzięcia udziału w obozie szkoleniowym organizowanym przez Fundację.

Opowiedziana na wstępie historia pokazuje, jak może wpłynąć na życie osoby po URK źle dobrany wózek. Zamiast zastę-

pować jej nogi, może stać się utrapieniem i przyczyną odizolowania i zepchnięcia na margines życia społecznego. Już samo przystosowanie się do nowej sytuacji stanowi dla tych osób duże wyzwanie, a nieodpowiedni wózek może niepotrzebnie wydłużyć okres adaptacji i powrotu do niezależnego, aktywnego życia. Przystosowanie swojego najbliższego otoczenia, mieszkania czy domu, jest istotną sprawą, ułatwiającą codzienną egzystencję i poprawiającą jej jakość, jednak jest to kwestia wtórna. Bariery architektoniczne, które niestety wciąż pojawiają się w naszym otoczeniu, łatwiej pokonać na dobrze dobranym i dopasowanym wózku aktywnym. Wózki tego typu są lekkie, a możliwość ich samodzielnego rozmontowania i włożenia do auta sprawia, że ich użytkownicy mogą być samodzielni i niezależni. Ich konstrukcja i rozmiary, jak również odpowiednia technika poruszania się na nich, pozwala na swobodne przemieszczanie się nimi w mieszkaniu, w miejscu pracy, czy w terenie.

Program „Pierwszy Wózek”, realizowany przez Fundację Aktywnej Rehabilitacji, zwiększa szanse osób po urazie rdzenia kręgowego na szybki powrót do normalnego, aktywnego życia społecznego i zawodowego. A także chroni je przed otrzymaniem dwudziestokilogramowego, chromowanego „krzesła na kółkach” na najbliższe pięć lat, a tym samym daje im możliwość otrzymania lekkiego, zwrotnego i odpowiedniego dla nich wózka aktywnego, który umożliwi im realizację planów i marzeń. Wszystkie osoby zainteresowane udziałem w wyżej wymienionym programie, powinny skontaktować się z koordynatorem FAR w danym regionie lub instruktorem pierwszego kontaktu, bądź bezpośrednio z biurem Fundacji.

Radosław Obuchowicz
Wanda Skowrońska-Obuchowicz

Reorganizacja domów pomocy społecznej

W ubiegłym roku zakończyła się realizacja programu pn. „Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych w województwie małopolskim poprzez rozwój kompetencji zawodowych pracowników pomocy społecznej zatrudnionych w trzech wybranych instytucjach socjalnych”. Projekt współpracy pomiędzy Małopolską a Hrabstwem Fionia w Danii zakładał wprowadzenie zmian w sposobie działania domów pomocy społecznej. Owa współpraca została zapoczątkowana w 1999r. w ramach „Porozumienia o Współpracy Międzyregionalnej między Województwem Małopolskim a Hrabstwem Fionia w Królestwie Danii”.

Osnową ideologiczną planowanego współdziałania było zamierzenie przygotowania i rozwinięcia określonego systemu polityki społecznej, dotyczącego osób niepełnosprawnych, w ramach wybranego powiatu czy też powiatów. Chodziło o wypracowanie pewnego modelowego rozwiązania i w dalszej kolejności rozpropagowanie go w całym regionie. Początkowo oczekiwania strony polskiej skupiały się na opracowaniu, a w dalszej kolejności realizacji, strategii działań na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców Małopolski. Mielśmy nadzieję, że możliwość korzystania z doświadczeń duńskich na wszystkich kolejnych etapach budowania i realizacji planu strategicznego, pozwoli na wyrównanie poziomu i dostępności usług świadczo-

nych na rzecz osób niepełnosprawnych na terenie województwa.

Etap, nazwijmy go wstępnym, trwał do 2001r. Jego efektem było opracowanie Wojewódzkiego Programu Poprawy Warunków Życia Społecznego i Zawodowego Osób Niepełnosprawnych na lata 2001-2005 – dokumentu o charakterze strategicznym, którego podstawowym punktem zainteresowania był człowiek i jego potrzeby jako podmiot wszelkich działań. Został on wypracowany w trakcie wielokrotnych spotkań i warsztatów z przedstawicielami powiatów i z partnerem duńskim. Mimo szerokich planów korzystania z duńskich doświadczeń, ostatecznie podjęto decyzję, by realizując wspomniany już wojewódzki program na rzecz osób niepełnosprawnych, skoncentrować się na realizacji jednego celu – na reorganizacji placówek opieki stacjonarnej.

Zgodnie z założeniami, pilotażowo projekt realizowany był w 3 powiatach: chrzanowskim, krakowskim i tatrzańskim. Zostały one wytypowane do udziału w pilotażu, bowiem w tych powiatach problem niepełnosprawności występował w znacznym natężeniu. I tak w powiecie ziemskim krakowskim 67,6% wydatków na pomoc społeczną świadczonych było z tytułu niepełnosprawności (przy średniej wojewódzkiej 30,6%), w powiecie tatrzańskim - 50,8%, a w powiecie chrzanowskim - 25,9%. Odsetek osób korzystających z pomocy społecznej

Prezentacje

z tytułu niepełnosprawności w powiecie chrzanowskim był co prawda relatywnie niski, jednakże procent osób niepełnosprawnych na tym terenie w stosunku do ogółu mieszkańców wynosił 16%, a w powiatach tatrzańskim i krakowskim ziemskim odpowiednio 2 i 7%. Oczywiście dane dotyczą roku 1999r., kiedy to typowane były powiaty do udziału w pilotażu.

Właściwa realizacja projektu na rzecz niepełnosprawnych rozpoczęła się z początkiem 2002r.

Do udziału w projekcie przystąpiły wskazane przez władze powiatów domy pomocy społecznej w Więckowicach, Białce Tatrzańskiej oraz w Płazie. Projekt miał charakter procesu edukacyjnego, w czasie którego pracownicy domów pomocy społecznej zapoznali się z nowymi metodami pracy i właściwymi postawami wobec osób niepełnosprawnych. Zgodnie z założeniami efektem reorganizacji placówek w oparciu o model duński było „przejście”:

- * od pacjenta do mieszkańca
- * od grupy do indywidualności
- * od instytucji do mieszkań

Jak więc widać projekt dotyczył jedynie przekazu wiedzy i nie był związany z finansowym wsparciem rozwoju placówek. Jednak bez wątplenia umiejętności zdobyte w czasie projektu, przyczyniły się do pozyskania przez DPS środków na realizację własnych planów, wizji, a w efekcie często do zmiany także warunków mieszkaniowych w placówkach.

Od początku wdrażania projektu przygotowywany był schemat przeniesienia wypracowanych metod działania

do innych instytucji z regionu. Spośród placówek wyrażających chęć udziału w kontynuacji programu, wybrane zostały dwa domy pomocy społecznej: w Wadowicach przy ul. Lwowskiej 31 oraz w Bochni przy ul. Karolina 14D.

Dzięki nowemu projektowi, stanowiącemu kontynuację współpracy Małopolska-Fionia, pracownicy domów pomocy społecznej dla osób z chorobą psychiczną zmieniają swoje instytucje w prawdziwe domy. Do 2008r. będą pracowali nad swoimi postawami, poszerzali swoje kompetencje i zdobywali nową, przydatną w pracy wiedzę. Założony cel zostanie osiągnięty poprzez starannie opracowany system szkoleń. Zgodnie z założeniami efektem reorganizacji placówek w oparciu o model duński będzie między innymi:

- * wypracowanie przejrzystej i czytelnej struktury organizacyjnej dps (np.: powstanie nowych, mniej licznych oddziałów sprzyjających indywidualnemu podejściu do mieszkańca),
- * zwiększenie ilości osób bezpośrednio pracujących z mieszkańcami domu pomocy społecznej, bez konieczności zwiększania ilości personelu;
- * opracowanie metody włączania wszystkich pracowników dps w proces wdrażania zmian;
- * podniesienie kompetencji personelu,
- * opracowanie nowych, dokładniejszych planów indywidualnej opieki nad mieszkańcami;
- * zwiększenie wpływu mieszkańców na własne życie poprzez np. możliwość wyboru koloru ścian w pokojach, rodza-

jów terapii czy form spędzania wolnego czasu..

Projekt zaplanowany jest na trzy lata i dzieli się na trzy etapy:

1 etap:

- * prezentacja projektu w dps,
- * wizyty studyjne w dps w Więckowicach, Białce Tatrzańskiej oraz w Płazie,
- * ustalenie celów rozwoju dla poszczególnych placówek
- * analiza potrzeb dps i zaplanowanie procesu rozwoju

2 etap:

- * realizacja ustalonych celów rozwoju dps
- * szkolenia teoretyczne oraz zajęcia praktyczne

3 etap:

Zaplanowanie kontynuacji projektu w kolejnych 2 placówkach.

W myśl założeń, za wdrażanie projektu w nowych placówkach odpowiedzialny będzie Zespół Sieciowy pod kierownictwem Grupy Rozwoju. W skład Zespołu

Sieciowego wejdą dyrektorzy oraz wybrani pracownicy z każdego domu pomocy społecznej uczestniczącego w projekcie (po 2 osoby z każdej instytucji).

Członkowie Zespołu Sieciowego będą uczestniczyć we wszystkich spotkaniach z Grupą Rozwoju, będą brać udział we wszystkich szkoleniach i koordynować wdrażanie projektu w swoich placówkach.

Grupa Rozwoju to przedstawiciele dps w Białce Tatrzańskiej oraz Więckowicach osoby, które mają doświadczenie z reorganizacji własnych instytucji.

Jestem przekonana, że nowy projekt (tak jak poprzedni) okaże się sukcesem, z którego w równej mierze korzystać będą mieszkańcy dps i pracownicy, i że dobrze funkcjonujące domy pomocy społecznej będą jeszcze lepsze.

Beata Trybocka
ROPS

O „Dzikich Łabędziach”

Spektakl zrealizowany na Scenie „Moliere” ma charakter alegorycznej opowieści opartej na baśni Hansa Christiana Andersena pt. „Dzikie Łabędzie”. Autorem adaptacji tekstu jest Justyna Kieresińska - krakowska artystka znana z zaangażowania w rozwój ruchu teatralnego wśród osób niepełnosprawnych.

Efektom kilkumiesięcznej pracy pod okiem grupy zawodowych pedagogów i artystów jest niezwykle barwne przedstawienie, gdzie aktorami są wyłącznie osoby niewidome lub niedowidzące. Spektakl cieszy się ogromnym powodzeniem zarówno wśród dzieci jak i dorosłych. Dla pierwszych opowieść jest przykładem metaforycznej walki dobra ze złem oraz świadectwem na to, że „dzięki nadziei i miłości kruchy człowiek zwycięży każde cierpienie i zło”, dla drugich - dowodem pokonywania barier

niepełnosprawności i pełnej realizacji artystycznych aspiracji, możliwości rozwoju na wielu życiowych płaszczyznach, a także zaistnienia na rynku pracy.

Przewodnym elementem scenograficznym „Dzikich Łabędzi” jest inscenizacja filmowa zrealizowana wyłącznie dla potrzeb spektaklu przez operatorów Warszawskiej Telewizji: Jacka Knopa i Jacka Nowakowskiego. Dopełnieniem aranżacji jest ujmująca i potęgująca emocje muzyka Jean’a Michele’a Jarre’a.

Patronat artystyczny nad tym wzruszającym przedsięwzięciem objęli uznany reżyser krakowskich scen teatralnych Janusz Sztybel oraz Artur Dziurman, aktor filmowy i teatralny.

Spektakl okazał się wielkim sukcesem i po dwóch miesiącach od premiery nadal znajduje wielu widzów chętnych, by je obejrzeć.

SCENA

Moliere

CENTRUM KULTURY I SZTUKI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
UL. SZKOLNA 4, 31-000 KRAKÓW, TEL./FAX 0-12 250-0000
EMAIL: scena@p1.pl

Stowarzyszenie „Scena Moliere” Krakowskie Centrum Współpracy Teatralnej z Zagranicą oraz Krzewienia Zasad Integracji Społecznej poprzez Sztukę w Krakowie już od kilku lat zajmuje się wspieraniem osób niepełnosprawnych w przechodzeniu na artystyczny, otwarty rynek pracy. Dzięki tej działalności wielu artystów mogło zaprezentować różne formy swojej twórczości szerszej widowni.

Ponieważ ta forma wspierania osób niepełnosprawnych jest nam bardzo bliska, postanowiliśmy postarać się o środki na w pełni profesjonalną produkcję teatralną z udziałem osób niepełnosprawnych z dysfunkcją wzroku. Udało się nam pozyskać wsparcie z Europejskiego Funduszu Społecznego, dzięki któremu powstało przedstawienie „Dziki łąbędzie”. W drodze do realizacji naszego przedsięwzięcia pomógł nam Polski Związek Niewidomych. Dzięki danym z PZN dowiedzieliśmy się, że na 80 tys. członków stowarzyszenia (stan na grudzień 2002 r.) pracuje zaledwie 5.674 osób, z czego aż 2.742 w Zakładach Pracy Chronionej. Oznacza to, że zaledwie kilka procent osób niesprawnych wzrokiem w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienia, z czego tylko połowa na otwartym rynku pracy. Na podstawie tych danych oraz zdobytego już przez nas doświadczenia, przy wsparciu ze strony Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla

Niewidomych i Słabowidzących w Krakowie, ustaliliśmy, że Krakowie mieszka około 150 niewidomych i niedowidzących osób, które wykazujących uzdolnienia artystyczne. Ludzie ci, pomimo posiadania niewątpliwych predyspozycji aktorskich, nigdy nie mieli szans pracy na scenie. Przyczyną takiego stanu rzeczy był przede wszystkim brak możliwości uczestniczenia w klasycznych warsztatach teatralnych, a co za tym idzie niemożność zaprezentowania zdobytych umiejętności w prawdziwym teatrze. Wiedzieliśmy także, że zaproponowane przez nas działania (m.in. organizacja warsztatów teatralnych, premierowego widowiska scenicznego z udziałem osób niewidomych i niedowidzących oraz nawiązanie współpracy ze szkołami oraz teatrami w celu dalszego wystawienia sztuki) odpowiadają założeniom zawartym w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego w kontekście umożliwienia osobom niepełnosprawnym zdobycia atrakcyjnego zawodu na otwartym rynku pracy.

Jak wiemy problem niewystarczającej ilości miejsc pracy szczególnie dotyka osoby z dysfunkcją wzroku. Zajęcia jakiego „przypisano” niewidomym polegają zwykle wykonywaniu prostych czynności manualnych (najczęściej związanych z produkcją). Nasz projekt, poprzez organizację warsztatów teatralnych, umożliwił przełamanie barier, rozwój wewnętrzny oraz stworzył podstawy do funkcjonowania na artystycznym, otwartym rynku pracy. Dla wielu też osób istotną barierą w dostępie do szeroko pojętego artystycznego zawodu była obawa kontaktu z otaczającym środowiskiem zewnętr-

Prezentacje

nym oraz brak wiary we własne możliwości.

Organizacja i wystawienie sztuki teatralnej z udziałem osób niewidomych i niedowidzących przyczyniła się do ograniczenia i tych obaw.

W ramach warsztatów zaproponowaliśmy naszym beneficjentom sztukę pt. „Dzkie łabędzie” Jana Christiana Andersena. Pośrednio zajęcia przyczyniły się do wyzwolenia ekspresji twórczej, umożliwiły samodzielne kreowanie rzeczywistości, wyrażanie emocji za pomocą różnorodnych środków przekazu oraz rozwój umiejętności interpersonalnych

poprzez pracę w zespole.

Ponieważ zaproszona do projektu grupa osób niepełnosprawnych wpisywała się w grupę ostatecznych beneficjentów przewidzianych w ramach Działania I.4 „Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych” zawartych w Uzupelnieniu SPO RZL w kategorii osób „mających największe trudności z wejściem na rynek pracy”, postanowiliśmy skorzystać z dostępnych środków unijnych i zrealizować nasze zamierzenia.

Agnieszka Kotarba
„Scena Molier`e”, Kraków

Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych

Szanowni Państwo

Działania województwa z zakresu organizowania wsparcia dla osób niepełnosprawnych, wynikają z opracowywanych przez ROPS celowych programów wojewódzkich. Programy prowadzone do tej pory, pozwoliły na organizację wielu inicjatyw. Warto wspomnieć najistotniejsze z nich, jak choćby dwie małopolskie giełdy pracy, umożliwiające osobom niepełnosprawnym kontakt z pracodawcami, skorzystanie z ofert pracy, poznanie wzajemnych wymagań; utworzenie na terenie powiatu proszowickiego czasowych miejsc pobytu dla osób niepełnosprawnych tzw. „miejsc odciążeniowych”; realizację projektów z zakresu wczesnej interwencji dziecka o zaburzonym rozwoju. Powstało także wiele publikacji - od tematycznych wydań kwartalnika es-O-es po poradniki dla pracodawców, chcących zatrudniać osoby niepełnosprawne czy informator „Warto wiedzieć...” zawierający dane na temat form pomocy, ulg i uprawnień przysługujących osobom niepełnosprawnym oraz informacje dotyczące konkretnych miejsc, do których można zwrócić się po pomoc. Organizowano także konkursy o nagrodę Marszałka Województwa Małopolskiego dla osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą rozpoczętą ze środków PFRON.

Wszelkie działania planowane są w taki sposób, aby przeciwdziałać najistotniejszym problemom przy aktywnym udziale samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Rola tych podmiotów we wdrażaniu programów, a także ich tworzeniu jest istotna, bowiem to właśnie gminy, powiaty i organizacje społeczne dysponują wiedzą na temat rzeczywistych problemów dotyczących niepełnosprawnych mieszkańców Małopolski.

Obecnie w ROPS trwają prace nad kolejnym wojewódzkim programem - programem wyrównywania szans osób niepełnosprawnych.

Zgodnie z założeniami Program stanowiący rozwinięcie zapisów Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013 koncentrować się będzie na działaniach związanych z:

- * rozwojem oferty wsparcia środowiskowego osób niepełnosprawnych,
- * tworzeniem warunków do zwiększenia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, w tym na otwartym rynku pracy,
- * kształtowaniem właściwych postaw wobec niepełnosprawności.

Konsultacje

Wyznaczenie takich priorytetów, poza oczywistą potrzebą społeczną, podyktowane jest koniecznością uwzględniania rozwiązań wynikających z krajowych i europejskich dokumentów strategicznych (Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007 – 2013, Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski, Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013).

Mając na uwadze Państwa znajomość problemów dotyczących środowiska osób niepełnosprawnych oraz zasobów jakimi Państwa powiaty dysponują w ich przewyciężaniu zwracamy się z prośbą o nadsyłanie propozycji zadań, które Państwa zadaniem winny znaleźć się

w konstruowanym programie, wpisując się w wyznaczone priorytety.

Opinie, z dopiskiem „*Program - niepełnosprawni*”, prosimy kierować pocztą na adres Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, ul. Radziwiłłowska I, 31 - 026 Kraków lub e-mail'em na adres: btrybocka@rops.krakow.pl

Liczymy na Państwa udział w budowaniu programu. Mamy nadzieję, że Państwa uwagi i propozycje pozwolą na stworzenie dokumentu, który będzie skutecznym narzędziem w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych.

Beata Trybocka
ROPS

Zrozumieć niepełnosprawnych

Tempo życia każdego z nas czyni nas mało wrażliwymi na losy drugiego człowieka. Wydaje się nam, że wszyscy otaczający nas ludzie są zdrowi i nie cierpią na niedostatek dnia codziennego. Byłam pośród tych ludzi. Życie ułożyło dla mnie scenariusz zmierzający do zdobycia wiedzy i doświadczenia w pracy z ludźmi cierpiącymi. Poznałam istotę cierpienia ludzi przebywających w szpitalu, potrzeby wychowawcze i edukacyjne dzieci zdrowych i niepełnosprawnych, potrzeby osób mieszkających w domu pomocy społecznej. Od 1999 roku poznaję politykę społeczną państwa wobec osób niepełnosprawnych. Ze szczególną uwagą obserwuję osoby niepełnosprawne korzystające ze wszystkich programów, mających na celu aktywizację społeczną i zawodową, jak również funkcjonowanie tych ludzi w środowisku lokalnym.

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych podaje, że osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodziel-

nego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.

Uznaję, że sprawy osób niepełnosprawnych są bardzo delikatne, a oni sami są osobami niezmiernie wrażliwymi i wyczulonymi na każdy drobny nietakt zwłaszcza ze strony osób udzielających pomocy. Obowiązujące przepisy prawne i procedury regulujące sposób udzielania pomocy nakładają obowiązek składania wniosku oraz kompletowania niezbędnych dokumentów. Nie ma co ukrywać, że dla niewielu osób niepełnosprawnych jest to prosta sprawa. Pozostali czują się zagubieni, nie zawsze potrafią określić swoje potrzeby. Do szczęśliwych należą ci, którzy mają w swoim otoczeniu osoby, które potrafią pomóc. Co mają zrobić ci, którzy takich osób nie mają? – są skazani na , wrażliwość ludzką, zrozumienie, cierpliwość, czy po prostu na miłość do drugiego człowieka wyrażaną szacunkiem. Z obserwacji wynika, że osoby pomagające innym nie mogą być przypadkowymi. Powszechnie wiadomo, że określone zachowania są uwarunkowane cechami osobowości, emocjonalnym stosunkiem do konkretnej grupy społecznej oraz ich poglądami na udzielanie pomocy. Osoby niepełnosprawne są grupą społeczną słabszą w stosunku do innych grup ze wzglę-

du na to, że często przez większą część własnego życia muszą pokonywać bariery związane z aktywnym uczestnictwem w życiu społecznym. Poświęcają temu całą swoją energię i wskazanym było by, aby tam gdzie mają otrzymać wsparcie z urzędu spotykali się ze zrozumieniem i inicjatywą. Wtedy i tylko wtedy mogą spokojnie korzystać z zapisanego w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych **prawa do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.**

Posiadanie informacji daje poczucie bezpieczeństwa. W XXI wieku istnieją grupy osób niepełnosprawnych, które z informacji nie umieją korzystać, nie rozumieją ich albo po prostu te informacje

do nich nie docierają. Właściwym byłoby rzetelne zdiagnozowanie środowiska osób niepełnosprawnych, ale w taki sposób aby organizować pomoc na szczeblu podstawowym tj. takim na którym osoba niepełnosprawna w momencie stawiania się taką osobą otrzymałaby wszystkie niezbędne informacje w pigułce. Wówczas miałaby świadomość, że nie jest sama skazana na swoje kalectwo. Również ich rodziny otrzymałyby wskazówki jak poruszać w nowej dla nich sytuacji.

Czy uśmiech i życzliwe słowo skierowane do innej osoby kosztuje? Jeśli tak to jaką ma cenę?

**Katarzyna Dudek
MOPS, Chrzanów**

Szanowni Państwo,

wiadomym jest, że system wsparcia osób niepełnosprawnych określony ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, wymaga reformy, tak by w pełni odpowiadał na potrzeby środowiska osób niepełnosprawnych. Zgodnie z zapowiedziami Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej nowy katalog działań na rzecz osób niepełnosprawnych zostanie określony ustawą o wspieraniu zatrudnienia, rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. Obecnie trwa debata publiczna dotycząca planowanych zmian legislacyjnych.

Poniżej zamieszczamy przedruk ze strony internetowej MPiPS dotyczący tego zagadnienia. Jednocześnie zachęcamy do aktywnego udziału w owej debacie.

MINISTERSTWO PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

Ogólnopolska społeczna debata nad koncepcją docelowego systemu wspierania osób niepełnosprawnych

Osoby niepełnosprawne stanowią grupę obywateli szczególnie podatną na wykluczenie społeczne, na marginalizację w życiu zawodowym. Nic więc dziwnego, że polityka społeczna państwa musi zapewnić tym osobom równy start w dorosłe życie, równość szans na rynku pracy oraz odpowiednie wsparcie i pomoc niezbędną do zachowania optymalnej samodzielności i niezależności - powinny

temu służyć wszelkie instrumenty polityki społecznej.

Program Działania Rządu Premiera Kazimierza Marcinkiewicza „Solidarne Państwo” zapowiada **przygotowanie nowego, przyjaznego osobom niepełnosprawnym systemu wsparcia** – powstanie nowa ustawa kompleksowo regulująca problematykę związaną z niepełnosprawnością. System prawny, aby był skuteczny i efektywny, musi być jasny, maksymalnie uproszczony i czytelny - zarówno dla samych zainteresowanych jak i służb oraz instytucji realizujących zadania skierowane do osób niepełnosprawnych.

Cel ten jest możliwy do osiągnięcia, jeżeli jego kierunek strategiczny, rozwiązania systemowe a nawet konkretne propozycje legislacyjne zostaną zaproponowane i uzgodnione w wyniku ogólnopolskiej debaty, w której udział wezmą wszyscy zainteresowani: osoby niepełnosprawne, organizacje pozarządowe, pracodawcy, związki zawodowe, przedstawiciele organów administracji publicznej odpowiedzialnych za wdrażanie, realizację i monitorowanie działań na rzecz tej grupy społecznej. W tej debacie ważny jest także udział przedstawicieli świata polityki, nauki i mediów.

Obecnie obowiązująca ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych coraz mniej przystaje do potrzeb środowiska, zawiera wiele niejasnych zapisów i zbyt skomplikowanych rozwiązań, nie zawsze skutecznych w zmieniającej się

dynamicznie rzeczywistości, ponadto – 41 razy nowelizowana i wyposażona w ponad 70 aktów wykonawczych – jest mało czytelna i nie zapewnia kompleksowego wspierania osób niepełnosprawnych w ich dążeniu do aktywnego życia zawodowego i społecznego.

Zamierzamy to zmienić, między innymi poprzez:

- decentralizację pomocy, jej bezpośrednie powiązanie z osobą;
- usprawnienie i uproszczenie systemu orzecznictwa oraz systemu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, organizowanej zarówno na poziomie lokalnym jak i centralnym w celu zwiększenia aktywności osób niepełnosprawnych w sferze zawodowej i społecznej;
- zapewnienie osobom niepełnosprawnym powszechnego dostępu do usług rehabilitacyjnych, zwłaszcza na terenach wiejskich;
- tworzenie warunków do większej integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, w tym wprowadzenie mechanizmów zapobiegających dyskryminacji tych osób w pracy i w życiu społecznym;
- racjonalizację różnych form wsparcia, w tym także ujednoczenie zakresu pomocy publicznej adresowanej do otwartego i chronionego rynku pracy na rekompensatę podwyższonych kosztów z tytułu zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Jednym z podstawowych celów naszego działania jest także dokonanie

niezbędnych zmian w dotychczas obowiązującym systemie rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, w celu **zracjonalizowania wydatków oraz zwiększenia efektywności wykorzystania środków finansowych** dostępnych w tym systemie, między innymi poprzez powiązanie środków pochodzących z różnych źródeł.

Proponowane zmiany powinny przyczynić się do zwiększenia aktywności osób niepełnosprawnych w tym ich aktywności zawodowej oraz rozszerzenia rynku pracy dla tych osób w szczególności poprzez pełniejsze niż dotąd wspieranie zatrudnienia na otwartym rynku pracy.

Najistotniejsze propozycje zagadnień i problemów, które chcemy poddać ogólnopolskiej debacie to:

- 1) Usprawnienie systemu wspierającego osoby niepełnosprawne na rynku pracy i w procesie pracy, w tym instrumenty skierowane do pracodawców
- 2) Rola, miejsce i zakres działania instytucji publicznych i niepublicznych w systemie szeroko pojętej rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych.
- 3) Znaczenie, możliwości i ograniczenia regionalnej i lokalnej polityki społecznej skierowanej do osób niepełnosprawnych – rola samorządów i organizacji pozarządowych w procesie kształtowania otoczenia przyjaznego osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom.
- 4) Dostępność infrastruktury i usług dla osób niepełnosprawnych, w tym także

dostęp do dóbr kulturalnych, obiektów turystycznych i sportowych.

- 5) Wyrównywanie szans dzieci i młodzieży, dostępność do edukacji na każdym poziomie kształcenia

Ogólnopolska społeczna debata nad koncepcją docelowego systemu wspierania osób niepełnosprawnych stanowi początek wspólnej pracy nad rozwiązaniami możliwie najbliższymi środowisku osób niepełnosprawnych, uwzględniającymi nie tylko najistotniejsze potrzeby, ale i realia wynikające z uwarunkowań gospodarczych i wymogów porządku prawnego Unii Europejskiej.

Prace nad nowymi rozwiązaniami dotyczą w znaczącej części kwestii związanych z pomocą publiczną – trwają obecnie prace Komisji Europejskiej nad modyfikacją zasad udzielania pomocy publicznej przedsiębiorcom. Z całą pewnością należy uwzględnić ten fakt w pracach nad nowymi instrumentami skierowanymi do pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Nie może powtórzyć się

sytuacja z 2002 roku, kiedy to bardzo poważna nowelizacja ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych rozminęła się z rozwiązaniami przyjętymi przez Komisję Europejską. Dziś – wspólnie z partnerami społecznymi - będziemy wypracowywać propozycje nowoczesne, pozwalające w przyszłości na rozwój efektywnych form wspierania procesu integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych.

Podjęliśmy szeroką debatę o problemach wynikających z niepełnosprawności i rozwiązaniach prawnych z intencją zbudowania kompleksowego, przyjaznego i skutecznego systemu wspierania procesu integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych oraz z nadzieją, że włączenie w debatę samych zainteresowanych, a także szerokiego grremium osób i instytucji związanych z tym środowiskiem pozwoli na wprowadzenie dobrego i skutecznego prawa służącego osobom niepełnosprawnym.

TRENER ZATRUDNIENIA WSPIERANEGO

*Ludzie są tak wspinali, jak zachody słońca,
jeśli ja im na to pozwolę.
Nie próbuję kontrolować zachodu słońca.
Obserwuję, jak się wszystko rozwija
i siebie lubię najbardziej,
gdy doceniam przejawy życia.
(Carl Rogers)*

Dzisiejsza Europa, zwłaszcza tzw. Zachodnia, nie boi się biedy, boi się bezrobocia, szczególnie długotrwałego, gdyż wie, że jest to pogłębienie różnych patologii, a w pewnych warunkach również biedy.

Gdzie jak gdzie, ale w Polsce nie trzeba o tym nikogo przekonywać. Mamy wielkie strukturalne, długoterminowe bezrobocie i mamy też wielkie obszary biedy, ale każdy obywatel pytany o największy problem społeczny bez wahania odpowie, że jest nim trwały brak pracy dla prawie piątej części aktywnego zawodowo społeczeństwa.

Wejściu Polski do Unii Europejskiej umożliwiło korzystanie z funduszy strukturalnych do walki z bezrobociem i jego skutkami: marginalizacją społeczną, wyuczoną bezradnością, atrofią umiejętności społecznych, ubóstwem itp. Taką szansę daje między innymi Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL - rodzaj swoistego laboratorium dla europejskiej polityki zatrudnienia. Jej celem jest wymyślanie, przetestowanie i wypromowanie nowych, innowacyjnych i wspólnych dla wielu krajów sposobów zwalczania wszelkich przejawów dyskryminacji i nierówności na unijnym rynku pracy. Dlatego celem

Partnerstwa „Akademia przedsiębiorczości. Rozwój alternatywnych form zatrudnienia” – którego administratorem jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie – jest wypracowanie – nowego w Polsce – modelu zatrudnienia socjalnego i wspieranego dla osób długotrwale bezrobotnych, klientów pomocy społecznej.

Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie – jako jeden z siedmiu partnerów - odpowiada w Projekcie za opracowanie modelu trenera zatrudnienia wspieranego, a więc jego profilu zawodowo – psychologicznego, procesu rekrutacji i selekcji, przygotowanie modułów szkoleniowych oraz wskaźników monitoringu i efektywności pracy. Będzie to zupełnie nowy w Polsce zawód. W projekcie „Akademia przedsiębiorczości...” nowatorstwo podejścia do pracy trenera zatrudnienia wspieranego polega na tym, iż musi on łączyć w sobie zarówno cechy i umiejętności doradcy zawodowego, jak i pośrednika pracy, a także – w pewnym stopniu – terapeutę i pracownika socjalnego. Tego rodzaju innowacyjność sprawia, że powinien on w swojej pracy posługiwać się metodami i technikami stosowanymi przez wymienionych specjalistów, a zwłaszcza doradców zawodowych i pośredników pracy. Jednym z celów projektu jest przetestowanie w praktyce tak skonstruowanego modelu.

Podstawowym celem stanowiska trenera zatrudnienia wspieranego jest pomoc w reintegracji społecznej i za-

wodowej osób długotrwale bezrobotnych i wykluczonych społecznie. Trener - poprzez odpowiednie motywowanie, aktywizację i wsparcie - przywraca im umiejętności funkcjonowania na wolnym rynku pracy.

W projekcie założono, że trener zatrudnienia wspieranego będzie posługiwał się w swojej pracy techniką coachingu. Ideą coachingu jest pomoc ludziom w stawaniu się takimi, jakimi chcą się stać, a zatem – poprzez wykształcenie konkretnych umiejętności – ogólny rozwój osobisty człowieka. Eric Persloe i Moniki Wray twierdzą wręcz, iż : „coaching jest sztuką – w tym sensie, że gdy jest perfekcyjnie realizowany przestaje liczyć się technika. Trener w pełni angażuje się w pracę z podopiecznym, a rodzaj relacji można porównać do tańca dwojga ludzi, w którym najważniejsza jest harmonia i partnerstwo”.¹

Trener zatrudnienia wspieranego - stosując metodę „job coaching`u” – będzie prowadził bezrobotnego od okresu bezrobocia, poprzez ewentualną pracę w firmie socjalnej, aż do pierwszego okresu pracy w firmie komercyjnej. Udzielane przez trenera wsparcie musi być dostosowane indywidualnie do cech osobowości klienta, jego możliwości psycho – fizycznych oraz kwalifikacji zawodowych. Efektem pracy coacha będzie wypracowanie w podopiecznych przekonania, iż oni sami są autorami własnego sukcesu zawodowego. Trener musi wspierać rozwój kariery zawodowej podopiecznych, tak

długo, jak tylko to jest konieczne. Będzie stanowił ogniwo w kontaktach swoich klientów z potencjalnymi pracodawcami i aktywnie – przy współpracy z trenerem przedsiębiorczości – angażował się w poszukiwanie miejsc pracy dla osób, którym udziela wsparcia.

W swojej pracy z beneficjentem projektu trener zatrudnienia wspieranego musi brać pod uwagę wszystkie sfery jego życia: pracę, edukację, rodzinę, czas wolny, traktując je jako integralne części planowania i podejmowania decyzji w sprawie pracy. Oznacza to, że coaching powinien zapoczątkować pewien proces w umyśle beneficjenta. Następnie trener musi pozwolić mu na refleksję i przemyślenie tego procesu. Dać klientowi możliwość skorzystania z różnych narzędzi, aby mógł on rozważyć całą sytuację i podjąć dobrze umotywowaną decyzję. Tworząc sytuację umożliwiającą uczenie się, trener pomaga klientowi w zdobyciu wiedzy, kompetencji i umiejętności, które ułatwią mu dokonanie wyboru. W procesie coachingu tworzy się sytuację wyzwalającą refleksję, aby klienci mogli sami ocenić, w jakim punkcie się znajdują i dokąd zmierzają. Ważne jest, aby byli oni świadomi istnienia wielu możliwości i różnych dróg do wyboru.

W procesie wspierania realizowane będą wszystkie podstawowe typy coachingu, tj.:

- klasyczny – na etapie przygotowania beneficjenta do zatrudnienia,

¹ Parsloe E., Wray M., Trener coachingu i mentoringu w doskonaleniu procesu uczenia się, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003 r., s. 23

Prezentacje

- typowy – na etapie intensywnego szkolenia w miejscu pracy,
- weryfikacyjny – na etapie doszkalania w przypadku niskiej okresowej oceny jakości pracy beneficjenta,
- nie ingerujący – na etapie monitorowania pracy po usamodzielnieniu się beneficjenta.

W zależności od specyficznych cech beneficjenta trener zatrudnienia wspieranego będzie musiał wybrać któryś z typów coachingu; od „trzymania za rękę” do stopniowego usamodzielnienia się klienta. Będzie to uzależnione przede wszystkim od celu szkolenia i czasu jego trwania, poziomu umiejętności szkolonego oraz predyspozycji interpersonalnych trenera do wspierania klientów w rozwoju ich kompetencji.

Praca trenera zatrudnienia wspieranego to z pewnością wyzwanie dla ludzi kreatywnych, pełnych inicjatywy, zorientowanych na ludzi, posiadających duże umiejętności interpersonalne

i szkoleniowe oraz wiedzę z zakresu rynku pracy i specyfiki procesu uczenia się ludzi dorosłych.

W procesie wsparcia ważne będzie wytworzenie partnerskiej relacji między trenerem a beneficjentem. W relacji między nimi zachowanie cierpliwości, również w stosunku do ich wyniku będzie miarą profesjonalizmu. Zadaniem trenera będzie stosowanie klientowi pomocy manifestującej się udzielaniem wsparcia, przekazywaniem informacji o faktach, wspólnym poszukiwaniu możliwych rozwiązań (z pełnym poszanowaniem decyzji podejmowanych przez klienta). Autorzy modelu trenera zatrudnienia wspieranego liczą na to, że każdy trener zatrudnienia wspieranego - zdobywając doświadczenie w trakcie pracy - stworzy swój własny styl, pozwalający mu najlepiej realizować zadania wobec osób wspieranych.

Danuta Binek
Koordinator Merytoryczny
Projektu EQUAL w WUP.

Małopolski Informator dla Seniorów Zróbmy to razem

Szanowni Państwo!

Seniorzy stanowią znaczącą, ciągle rosnącą liczebnie grupę społeczną. Stały wzrost odsetka osób starszych w poszczególnych populacjach jest charakterystyczny dla społeczeństw krajów wysokorozwiniętych, w tym także Polski i naszego województwa. Trwające tendencje demograficzne stały się przyczynkiem do dyskusji o niekorzystnej sytuacji społecznej osób starszych i podstawą podejmowania konkretnych inicjatyw mających ją poprawić. Przyczyn tej niekorzystnej sytuacji jest wiele - funkcjonujące stereotypy, ciągle niedostateczna oferta kierowana do seniorów, a w szczególności brak informacji o istniejących już możliwościach i zmieniającej się rzeczywistości.

Problem ograniczonego dostępu osób starszych do szeroko pojętej informacji został dostrzeżony w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych. W zapisach ogólnopolskiej Strategii Polityki Społecznej na lata 2007 – 2013 „tworzenie warunków do integracji w starzejącym się społeczeństwie” uznano za priorytet możliwy do osiągnięcia między innymi poprzez „dostęp do informacji”. W Wojewódzkim Programie Polityki i Pomocy Społecznej wobec Starości na lata 2004 – 2006, koordynowanym przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

w Krakowie, „zapewnianie dostępu do informacji” i „tworzenie warunków sprzyjających aktywizacji osób starszych” także uznano za działania priorytetowe.

Wypełniając zapisy cytowanych dokumentów, w roku bieżącym, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie planuje wydanie kolejnego informatora kierowanego do seniorów.

Tego typu działania były już przez nas podejmowane. Mamy za sobą doświadczenia związane z opracowaniem Informatora dla Seniorów wydanego w roku 2000 i Małopolskiego Informatora dla Seniorów z roku 2001. Nakład obydwu powyższych publikacji został dawno wyczerpany, a ciągle jesteśmy pytani o dodruki broszur, otrzymujemy listy od osób indywidualnych i organizacji z prośbą o przesłanie nieistniejących wznowień. Chcielibyśmy zatem na te prośby odpowiedzieć przygotowując kolejną publikację tego typu.

Wiele się jednak zmieniło się przez ostatnich kilka lat w obszarach interesujących osoby starsze - zmieniły się warunki korzystania z różnych form wsparcia, z roku na rok w województwie małopolskim realizowanych jest coraz więcej projektów społecznych na rzecz osób starszych, pojawiają się nowe miejsca skupiające seniorów,

Zapraszamy do współpracy

pojawiają się nowe potrzeby informacyjne wymuszane przez zmieniającą się rzeczywistość.

Dlatego, by powstała publikacja: zawierająca kompleksową informację, odpowiadającą na realne potrzeby seniorów, przydatna maksymalnie dużej liczbie osób starszych, potrzebna jest Państwa pomoc!

Zachęcamy zatem wszystkich - szczególnie samych seniorów, ich rodziny i przyjaciół, liderów organizacji pozarządowych działających w środowisku osób starszych, pracowników socjalnych i wszystkich zainteresowanych do kierowania do nas swoich uwag na temat tego co powinno się znaleźć w informatorze.

Zapraszamy także do zgłaszania inicjatyw, które mogłyby się stać ilustracją broszury, w kategorii „dobre praktyki”.

Opinie, z dopiskiem „*informator dla seniorów*”, prosimy kierować pocztą na **adres:**

Regionalny Ośrodek
Polityki Społecznej w Krakowie
Małgorzata Szlązak
31 - 026 Kraków,
ul. Radziwiłłowska I

lub drogą internetową na konto:
mszlazak@rops.krakow.pl

oraz telefonicznie, pod numer:
(012) 422-06-36 wew. 30

Będziemy wdzięczni za każdy głos w sprawie!

Małgorzata Szlązak
ROPS

5 minut.....

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie podjął trud budowy regionalnej strony internetowej, zawierającej informacje o placówkach pomocowych funkcjonujących w naszym województwie – Małopolski Informator Społeczny.

W projekt, którego punkt wyjścia stanowiła współpraca zagraniczna (skorzystaliliśmy z doświadczeń flamandzkich) zaangażowało się wiele jednostek z terenu Małopolski. Obecnie w bazie znajdują się już dane kilkuset różnorodnych podmiotów – jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, podmiotów z obszaru edukacji, rehabilitacji osób niepełnosprawnych, organizacji pozarządowych działających na różnych polach.

Jednak sens wielomiesięcznej pracy zespołu pracowników ROPS, a także trud tych podmiotów, które rozumieją ideę projektu i wprowadziły dane do bazy (ponad 500 instytucji, organizacji) stoi pod znakiem zapytania. Bowiem tylko kompletność danych zawartych w bazie sprawi, że Informator stanie się w pełni funkcjonalny. Również dalsze prace nad projektem (aktualizacja danych wprowadzonych w początkowych fazach projektu, poprawa funkcjonalności bazy, uruchomienie lokalnego forum wymiany poglądów pracowników służb społecznych) wstrzymują te jednostki, które ciągle jeszcze nie przystąpiły do wspólnego działania.

Jesteśmy przekonani, że brak „odzewu” od pozostałych jednostek, które pragniemy zaangażować do współpracy nie jest wynikiem braku zrozumienia potrze-

by budowy takiego narzędzia, czy brakiem chęci zaistnienia w naszej bazie. Wiemy, że działania dodatkowe, z powodu ogromu obowiązków, które na Państwu ciąży, ciągle odkładane są na później. Do realizacji wspólnych spraw niezbędne jest jednak połączone, solidarne działanie.

Dlatego zwracamy się do pracowników wszystkich niezaangażowanych dotąd jednostek (rodzaje przewidziane w bazie) z ponownym apelem o aktywne włączenie się w prowadzone działania! Jedynie przy Państwa udziale uda się osiągnąć cel.

Dane do bazy wprowadzić można w sposób bardzo łatwy i szybki! Wpisanie informacji zajmuje co najwyżej 5 minut¹ i może to zrobić każdy, kto posiada najbardziej podstawowe umiejętności obsługi komputera!

Poświęcenie 5 minut może sprawić, że wysiłek wielu ludzi nie pójdzie na marne, a Informator stanie się instrumentem przydatnym wszystkim szukającym kompleksowej informacji.

Zobacz – www.rops.krakow.pl
(Małopolski Informator Społeczny).

Małgorzata Szlżzak
ROPS

¹ PRZYPOMINAMY:

Małopolski Informator Społeczny wraz z formularzem rejestracyjnym znajdują Państwo na stronie internetowej ROPS – www.rops.krakow.pl (w dwóch miejscach: u dołu strony lub po lewej).

Informator jest tak skonstruowany, iż umożliwia wpisy drogą internetową poprzez formularz rejestracyjny (tą samą drogą można będzie w przyszłości aktualizować dane jednostki).

Wystarczy kliknąć w miejsce – „wypełnij formularz”, wypełnić pola, które się pojawią, a operację zakończyć kliknięciem w miejscu „dodaj”.

Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego świadczenia rodzinne

Od 01 maja 2004 roku Polacy, przemieszczając się w granicach Unii Europejskiej oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego uzyskali prawo do świadczeń rodzinnych w innych państwach członkowskich. Umożliwia to koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego. Instytucją realizującą zadania z tego zakresu zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych jest samorząd województwa. W Krakowie zadaniami z zakresu koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego zajmuje się Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej przy ul. Radziwiłłowskiej 1. Zadaniem ROPS jest przede wszystkim pełnienie funkcji instytucji właściwej w koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, a także, jeśli zająd właściwe przesłanki, wydawanie decyzji w sprawach świadczeń rodzinnych realizowanych w związku z koordynacją.

Koordinację systemów zabezpieczenia społecznego regulują następujące zasady:

- Zasada równego traktowania – oznacza, że obywatele państw członkowskich mają takie same obowiązki i korzystają z takich samych praw wynikających z przepisów prawnych każdego państwa członkowskiego na takich samych zasadach jak obywatele tego państwa.
- Zasada jednego ustawodawstwa – oznacza podleganie przepisom jednego kraju
- Zasada miejsca pracy – oznacza podleganie ubezpieczeniu społecznemu i zdrowotnemu w państwie, gdzie się pracuje. Wyjątkami od tej zasady są pracownicy oddelegowani na okres poniżej 12 miesięcy, którzy podlegają ustawodawstwu państwa delegującego
- Zasada zachowania praw nabytych i eksportu świadczeń – oznacza że przyznanie świadczenia w jednym kraju nie spowoduje jego utraty po przeniesieniu pracownika do innego kraju
- Zasada sumowania okresów ubezpieczenia, zatrudnienia i zamieszkania – oznacza że okresy ubezpieczenia pracownika w poszczególnych krajach Unii są uwzględniane we wszystkich pozostałych państwach wspólnotowych

W Polsce prawo do świadczeń rodzinnych przysługuje:

1. rodzicom, jednemu z rodziców lub opiekunowi prawnemu dziecka
2. opiekunowi faktycznemu dziecka
3. osobie uczącej się jeśli spełniają określone w ustawie kryteria oraz zamieszkują i przebywają na terenie RP przez co najmniej 1 rok przed złożeniem wniosku oraz przez okres zasiłkowy, w którym otrzymują świadczenia rodzinne.

Niektóre państwa członkowskie uzależniają prawo do nabycia świadczeń od tego, jak długo dana osoba pracowała i była ubezpieczona lub czy i jak długo mieszka na ich terytorium. Obywatele

państw członkowskich mogą korzystać z prawa do świadczeń, jeśli ich wyjazd związany jest z:

- wykonywaniem pracy w innym państwie członkowskim
- podjęciem pracy u zagranicznego pracodawcy
- podjęciem pracy na własny rachunek w innym państwie członkowskim
- podjęciem studiów w innym państwie członkowskim

Jeśli spełnione zostały powyższe warunki osoba przebywająca na terenie państw członkowskich bądź państw EOG powinna udać się do instytucji właściwej (spis instytucji znajdziecie Państwo na stronie www.mps.gov.pl) celem złożenia wniosku. Po złożeniu wniosku kraj miejsca wykonywania pracy wysłała droga urzędową formularze z serii E 400, do instytucji właściwej miejsca zamieszkania pozostałych członków rodziny, celem ustalenia ich sytuacji rodzinnej i bytowej.

Osoby których dotyczy zapytanie skierowane do instytucji właściwej na formularzach z serii E 400 zobowiązane są dostarczyć wymagane dokumenty, o które zostaną przez ROPS wezwane listownie. Cała procedura w Polsce trwa około trzech miesięcy, termin ten regulowany jest rozporządzeniami wspólnotowymi. Instytucja właściwa w Polsce po otrzymaniu wymaganych dokumentów wypełnia formularze i przesyła je do właściwej instytucji miejsca wykonywania pracy, na podany w części A w pkt. 5 formularza E 411 adres (dlatego między innymi na tym formularzu wymagana jest pieczęć instytucji właściwej). Instytucja miejsca wykonywania pracy ustala prawo

do zasiłku rodzinnego stosując ustawodawstwo obowiązujące na terenie danego państwa członkowskiego.

Zanim jednak dojedzie do wymiany formularzy pomiędzy właściwymi instytucjami państw członkowskich należy, stojąc na straży zasad koordynacji, ustalić państwo zobowiązane w pierwszej kolejności do wypłaty świadczeń rodzinnych. Ustalając je kierujemy się dwoma podstawowymi regułami:

1. zasada pierwszeństwa ustawodawstwa wykonywania pracy (państwem właściwym do wypłaty jest państwo wykonywania pracy)
2. zasada pierwszeństwa ustawodawstwa zamieszkania członków rodziny (w przypadku gdy aktywność zawodowa jest wykonywana w dwóch państwach).

Pojęcie aktywności zawodowej na użytek ustalenia państwa w pierwszej kolejności zobowiązanego do wypłaty świadczenia rodzinnego definiuje Decyzja 119 z dnia 24 lutego 1983 roku. I tak wykonywanie działalności zawodowej wynagradzanej lub na własny rachunek, okres czasowego wstrzymania tej działalności na skutek choroby, macierzyństwa, wypadku przy pracy, choroby zawodowej lub bezrobocia z utrzymaniem wynagrodzenia lub przyznaniem odpowiednich świadczeń (z wyłączeniem rent i emerytur lub jeszcze z racji urlopu, strajku lub lock – out-u) jest traktowana jako aktywność zawodowa.

Sprawy wpływające do ROPS jako instytucji właściwej są dość skomplikowane, jednakże najczęściej spotykane przypadki omawiamy poniżej:

A. Jeden z małżonków pracuje na terenie państwa członkowskiego, drugi - na terenie państwa członkowskiego mieszka z dziećmi i jest osobą nieaktywną zawodowo – właściwym do wypłaty świadczenia rodzinnego jest państwo wykonywania pracy. Jeśli jednak świadczenia rodzinne nie należą się w miejscu wykonywania pracy, należy złożyć wniosek o ustalenia prawa do zasiłku rodzinnego oraz dodatków w państwie zamieszkania. Decyzję ustalającą prawo do zasiłku na terenie Polski, w przypadku wystąpienia elementu koordynacji wydają Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej.

W Polsce wypłacana jest także nadwyżka, jeśli świadczenia przewidziane przez polską ustawę są wyższe od przewidzianych przez ustawę innego państwa członkowskiego.

B. Oboje małżonkowie pracują na terenie państw członkowskich - wówczas państwem zobowiązanym w pierwszej kolejności do wypłaty świadczenia jest państwo zamieszkania dzieci, na które staramy się o świadczenia rodzinne. Wniosek o przyznanie świadczenia złożyć należy w instytucji właściwej wraz z wymaganymi dokumentami. W Polsce w przypadku wystąpienia elementu koordynacji instytucją właściwą jest ROPS. Jeśli zatem zachodzą przesłanki określone w ustawie o świadczeniach rodzinnych i strona spełnia określony ustawą próg dochodowy, ROPS wydaje decyzję o przyznaniu świadczenia na terenie Polski i wysyła ją do wykonania organowi właściwemu. Na tym jednak nie koniec, albowiem jeśli drugi małżonek pracuje na terenie innego państwa członkowskiego i kraj ten przewiduje świadczenia rodzin-

ne w wysokości wyżej od przewidzianych przez polską ustawę, należy złożyć wniosek także w drugim państwie, bowiem to zobowiązane jest od wypłaty nadwyżki, to jest różnicy pomiędzy przyznanym w Polsce a przewidzianym w państwie członkowskim świadczeniem. Należy jednak zaznaczyć, że jeśli w Polsce osoba aktywna zawodowo nie ma ustalonego prawa do zasiłku rodzinnego, drugi kraj wykonywania pracy może zawiesić wypłatę do wysokości świadczenia przewidzianego przez polską ustawę.

C. Jeden małżonek mieszkający w Polsce jest osobą aktywną zawodowo, a drugi małżonek przebywa wraz z dziećmi na terenie innego państwa członkowskiego i jest osobą nieaktywną zawodowo. Państwem właściwym do wypłaty świadczenia jest Polska. Decyzja wydawana jest przez organ właściwy czyli przez wójta, burmistrza lub prezydenta właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o świadczenia rodzinne, ponieważ nie zachodzi element koordynacji.

Zatem podsumowując ROPS jest organem właściwym do wydania decyzji ustalającej prawo do zasiłku w następujących przypadkach:

- występuje element koordynacji, tj. jeden z małżonków pracuje na terenie innego państwa członkowskiego i nie jest pracownikiem oddelegowanym na okres poniżej 12 miesięcy (w określonych przypadkach na okres 24 miesięcy)
- aktywność zawodowa występuje także na terenie Polski.

Urszula Tabak
ROPS

Dotacje dla organizacji pozarządowych – bez subkonta

W grudniu 2005r. ukazał się nowy akt wykonawczy do ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie - rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej określające nowe wzory oferty i sprawozdania oraz ramowy wzór umowy. Zmiany jakie owo rozporządzenie wniosło nie mają wyłącznie charakteru porządkującego, ale istotnie wpływają na niektóre wcześniej obowiązujące regulacje prawne. Najważniejszą chyba z punktu widzenia organizacji pozarządowych jest odstępianie od konieczności wyodrębniania specjalnego konta na realizację konkretnego zadania. Tym samym ustawodawca wziął pod uwagę liczne prośby ze strony organizacji pozarządowych, które tworząc czasem kilka subkont w danym roku, niepotrzebnie obciążały swoje budżety. Nie zwalnia to oczywiście organizacji od obowiązku prowadzenia odrębnej ewidencji księgowej dla uzyskanych środków.

Generalnie nowe wzory oferty i sprawozdania ułatwiają opisanie planowanych działań - zwłaszcza w przypadku kosztorysu, gdzie widocznie oddzielono nakłady finansowe na realizację zdania, od wkładu bezgotówkowego ze strony podmiotów ubiegających się o dotacje. Takie zmiany

pozwalają także organom udzielającym dotacji na łatwiejszą ocenę przedkładanej oferty.

Wprowadzone modyfikacje wzoru umowy, poprzez zapis umożliwiający przeprowadzenie kontroli prawidłowości wykonania zadania publicznego również po zakończeniu jego realizacji, dają organom możliwość skuteczniejszej kontroli udzielonych dotacji i ich wydatkowania przez organizacje pozarządowe.

Myślę, że w tym miejscu warto przypomnieć, że zgodnie z art. 3 ust. 6 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, do zlecenia realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej stosuje się tryb przewidziany ustawą z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej. Tak więc w przypadku otwartych konkursów grantowych z tej dziedziny, należy stosować wzory ofert, umów i sprawozdań zgodnie z rozporządzeniami z marca 2005r., będącymi aktami wykonawczymi do ustawy o pomocy społecznej.

Beata Trybocka
ROPS

Nowe akty prawne

Dz.U.05.229.1954

Tekst jednolity
ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r.
Postępowanie egzekucyjne w administracji.

Dz.U.05.231.1965

tekst jednolity
ustawa z dnia 17 maja 1989 r.
Gwarancje wolności sumienia i wyznania.

Dz.U.05.232.1971

rozporządzenie z dnia 21 listopada 2005 r.
- Minister Rozwoju Regionalnego
Zm.: rozporządzenie w sprawie udzielania pomocy de minimis na promocję przedsiębiorczości.

Dz.U.05.232.1974

rozporządzenie z dnia 18 listopada 2005 r.
- Minister Zdrowia
Zm.: rozporządzenie w sprawie wykazu leków podstawowych i uzupełniających oraz wysokości odpłatności za leki uzupełniające.

Dz.U.05.232.1975

rozporządzenie z dnia 18 listopada 2005 r.
- Minister Zdrowia
Zm.: rozporządzenie w sprawie wykazu chorób oraz wykazu leków i wyrobów medycznych, które ze względu na te choroby są przypisywane bezpłatnie, za opłatą ryczałtową lub za częściową odpłatnością.

Dz.U.05.232.1976

rozporządzenie z dnia 18 listopada 2005 r.
- Minister Zdrowia
Zm.: rozporządzenie w sprawie ustalenia limitów cen leków i wyrobów medycznych wydawanych świadczeniobiorcom bezpłatnie, za opłatą ryczałtową lub częściową odpłatnością.

Dz.U.05.235.2000

ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r.
Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej oraz pieczęcie państwowe.
Tekst jednolity

Dz.U.05.249.2104

ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r.
Finanse publiczne.

Dz.U.05.264.2207

rozporządzenie z dnia 27 grudnia 2005 r.
- Minister Pracy i Polityki Społecznej
Wzór oferty realizacji zadania publicznego, ramowy wzór umowy o wykonanie zadania publicznego i wzór sprawozdania z wykonania tego zadania.

Dz.U.05.267.2257

ustawa z dnia 16 grudnia 2005 r.
Zm.: ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze zmianami w podziale zadań i kompetencji administracji terenowej.

Dz.U.05.267.2259

ustawa z dnia 29 grudnia 2005 r.
Ustanowienie programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.

Dz.U.05.267.2260

ustawa z dnia 29 grudnia 2005 r.
Zm.: ustawa o świadczeniach rodzinnych.

Dz.U.06.1.3

rozporządzenie z dnia 22 grudnia 2005 r.
- Minister Pracy i Polityki Społecznej
Zm.: rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad i trybu wystawiania zaświadczeń lekarskich, wzoru zaświadczenia lekarskiego i zaświadczenia lekarskiego wydanego w wyniku kontroli lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Dz.U.06.12.67

ustawa z dnia 29 grudnia 2005 r.
Zm.: ustawa o świadczeniach rodzinnych.

Dz.U.06.16.126

rozporządzenie z dnia 13 stycznia 2006 r.
- Minister Zdrowia
Szczegółowy tryb i sposób działania Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego.

Dz.U.06.25.186

rozporządzenie z dnia 7 lutego 2006 r.
- Rada Ministrów
Realizacja programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.

Dz.U.06.32.222

rozporządzenie z dnia 21 lutego 2006 r.
- Rada Ministrów
Ustalenie zwiększenia wskaźnika waloryzacji emerytur i rent w 2006 r.

Dz.U.06.35.244

ustawa z dnia 17 lutego 2006 r.
Ustawa budżetowa na rok 2006.

Spis treści:

1. *Prezentacje.* Mój pierwszy wózek. Radosław Obuchowicz; Wanda Skowrońska – Obuchowicz, Fundacja Aktywnej Rehabilitacji 1
2. *Prezentacje.* Reorganizacja domów pomocy społecznej w oparciu o model duński. Beata Trybocka, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 5
3. *Prezentacje.* O „Dzikich Łabędziach”. Agnieszka Kotarba, „Scena Molière”, Kraków 8
4. *Konsultacje.* Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych. Beata Trybocka, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 11
5. *Listy.* Zrozumieć niepełnosprawnych. Katarzyna Dudek, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Chrzanowie 13
6. *Warto wiedzieć.* Ogólnopolska społeczna debata nad koncepcją docelowego systemu wspierania osób niepełnosprawnych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – przedruk ze strony www 15
7. *Prezentacje.* Trener zatrudnienia wspieranego. Danuta Binek, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie 18
8. *Zapraszamy do współpracy.* Małopolski Informator dla Seniorów. Małgorzata Szlązak, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 21
9. *Zapraszamy do współpracy.* 5 minut ... Małgorzata Szlązak, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 23
10. *Warto wiedzieć.* Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego (świadczenia rodzinne). Urszula Tabak, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 24
11. *Warto wiedzieć.* Dotacje dla organizacji pozarządowych – bez subkonta. Beata Trybocka, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 27
12. *Warto wiedzieć.* Nowe akty prawne 28

Notatki
